

El soler

Philip Levine: notícia d'Andorra

Txema Díaz-Torrent

Professor

Xavi Casals

Il·lustrador

Al marge del lligam més o menys mític entre Andorra i alguns escriptors (prenguem, a tall d'exemple, la possible visita de Cortázar a les Valls), ningú qüestiona el vincle d'Andorra amb alguns dels grans poetes catalans de les darreries del segle passat (Bartra, Martí i Pol o Estellés, per citar alguns dels exemples més estudiats) o de l'actualitat (com és el cas de Joan Margarit). La nòmina de cognoms il·lustres relacionats amb el Principat es pot ampliar (probablement també amb exemples de l'esfera literària castellana o francesa) per la banda anglòfona, i aquesta és justament la intenció de les pàgines que seguiran.

Per molt que el seu nexa potser no arribés a un grau d'intensitat similar al de l'òrbita catalana (no tenim gaires evidències, en un o altre sentit), **la figura de Philip Levine** (Detroit, 1928–Fresno, 2015) ja **ha rebut atenció pel que fa a la seva producció poètica lligada al país, sobretot en relació al poema “news of the world”** (veieu els articles d'Andrés Luengo i Júlia Fernández al diari *BonDia*¹). En un humil esforç de contribuir a la feina feta prèviament, us oferim aquí la que creiem que és la primera traducció íntegra d'aquest poema, juntament amb la d'“Autumn again” i “Andorra” (la connexió andorrana dels quals, fins allà on sabem, no havia estat treballada fins la data) tots tres contextualitzats tant com ens ha resultat possible.

1 LUENGO, A. “Levine, el Cadillac i l'estrella de cine”, 08/07/2016, (<https://www.bondia.ad/cultura/levine-el-cadillac-i-lestrella-de-cine>). Darrera consulta: 30/08/2018) i FERNÁNDEZ, J. “Un Pulitzer a Andorra”, 26/05/2016 (<https://www.bondia.ad/opinio/un-pulitzer-andorra>). Darrera consulta: 30/08/2018).

A propòsit de l'autor

Levine va començar a treballar als 14 anys, al Detroit dels anys quaranta, en feines més o menys penoses (com ara els tallers de Chevrolet, de Cadillac, una fàbrica de sabó i una d'ampolles de vidre²) que acabaria compaginant amb els estudis superiors. Aquest rerefons biogràfic determina clarament la seva obra, que es caracteritzaria per tocar sempre de peus a terra (des d'un punt de vista tonal, formal o temàtic), i retardaria fins al 1963 (amb 35 anys) l'aparició d'*On the edge*, el primer d'una trentena llarga de volums entre poesia, assaig i entrevistes. Company d'època, preocupacions i esperit (no pas de generació, en un sentit estricte, com ell mateix declarava³) de Ginsberg, Kerouac, Snyder, Waldmann o Plath, **va guanyar dos National Book Award** (1980 i 1991), **el premi Pulitzer** (amb *The simple truth*, l'any 1995) **i va ser nomenat Poet Laureate dels Estats Units** entre 2011 i 2012.

Levine, Catalunya, Espanya

Va viure per primer cop a Espanya, amb la seva família, el 1965⁴ (moment de la seva primera visita a Andorra), any que va aprofitar, amb la base d'operacions establerta a Castelldefels, per viatjar per Andalusia i per llegir de manera voraç diversos autors en llengua castellana, com ara García Lorca, Miguel Hernández, José Hierro, Machado, Gloria

2 FERNÁNDEZ, *op. cit.*; LEVINE, P. *The bread of time. Toward an autobiography*. Nova York: Alfred A. Knopf, 1994, p. 42-44.

3 LEVINE, P. *Don't ask*. Ann Arbor: The University of Michigan Press, 1981, p. 21.

4 *The bread of time* (1994, p. 153) LUENGO, *op. cit.*; FERNÁNDEZ, *op. cit.*

Fuertes o Jaime Sabines.⁵ El seu interès pel país es remuntava a dècades enrere, quan el jove Philip va veure marxar molts dels seus veïns a prendre part en la Guerra Civil Espanyola. Algun ascendent devien tenir també en el seu ànim les converses sobre anarquisme amb els

5 De Machado va traduir alguns poemes, així com dos volums amb l'obra de Fuertes i Sabines: *Off the Map: Selected Poems of Gloria Fuertes*, amb Ada Long (1984) i *Tarumba: The Selected Poems of Jaime Sabines*, amb Ernesto Trejo (1979). Veieu *The bread of time*, p. 147-203.

propietaris de la botiga de planxat D'Angelo & Ferrente (on Levine treballava per un quart de dòlar al dia), fet que a la llarga derivaria en un ampli coneixement i simpatia per l'anarquisme espanyol, present en tota la seva obra.⁶ Levine va tornar a Catalunya el 1968, el 1974 i el 1988,⁷ ocasió que va aprofitar per visitar (ja ho havia fet anteriorment) les tombes de Durruti, Ascaso, i Ferrer i Guàrdia a Barcelona, una ciutat on tornaria assíduament al llarg de la seva vida.

Que la de Levine fou una relació fluida amb Catalunya (la qual cosa, és clar, devia afavorir les seves escapades per les nostres contrades), i amb Barcelona en particular ho corrobora Joan Margarit.⁸ Després d'una primera trobada a Nova York, el maig del 2008, en una lectura organitzada pel [PEN Club](#) a la Housing Works Bookstore Café,⁹ i de mantenir contacte durant una època (a propòsit d'unes traduccions al castellà de poemes de Levine), tots dos van tornar a coincidir algun altre cop a la Ciutat Comtal.

6 La imatge de la coberta de *7 years from nowhere* (1979), que inclou el poema "Andorra", és una foto de la tomba de Ferrer i Guàrdia, a Montjuïc, feta segurament pel mateix Levine. En aquest mateix volum (p. 18) dedica un poema a l'anarquista Francisco Ascaso.

7 *The Bread of Time*, p. 147 i següents.

8 Dades obtingudes d'una conversa personal mantinguda amb Joan Margarit.

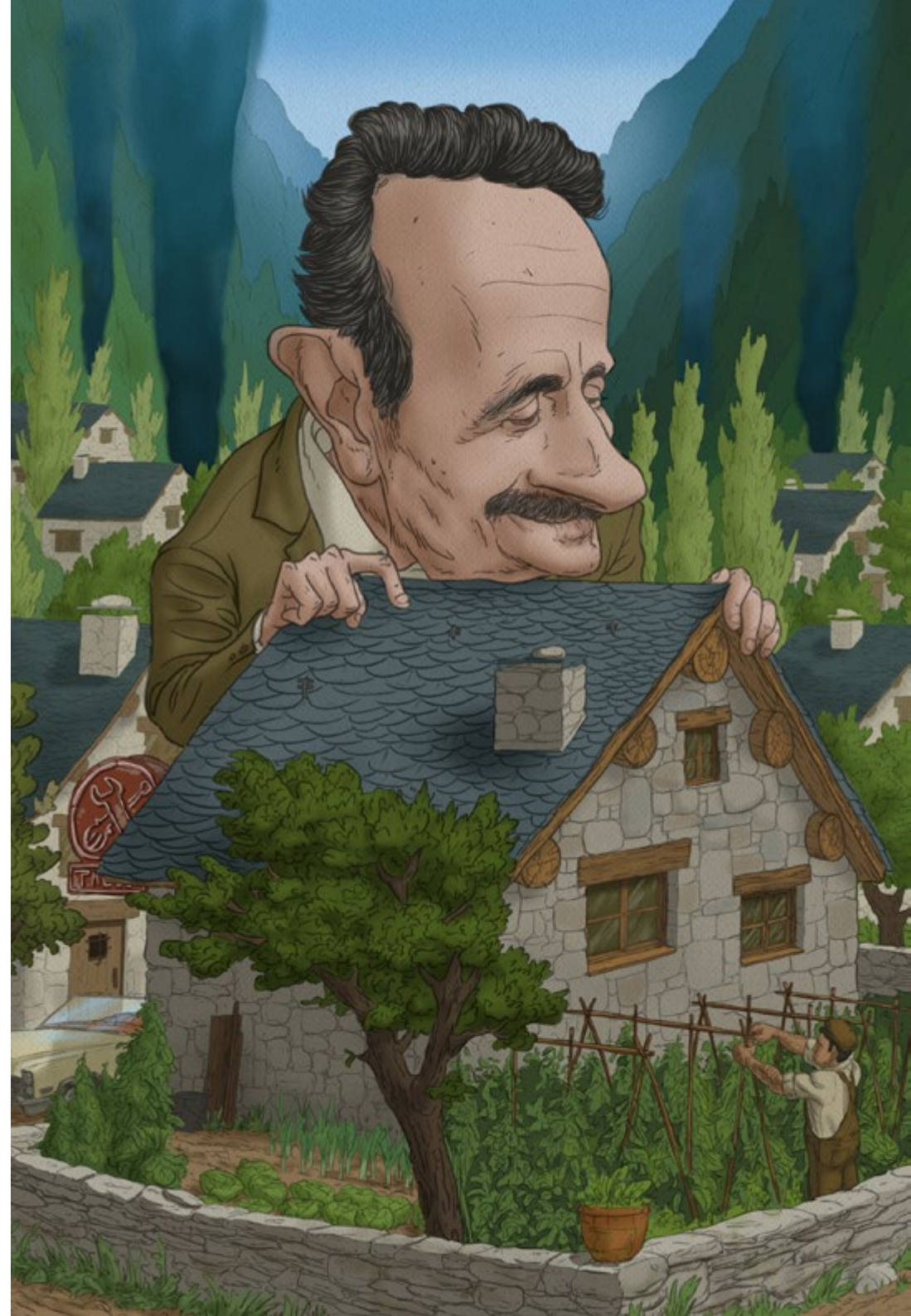
9 Levine va llegir les traduccions a l'anglès dels poemes recitats en català per Margarit, que recorda que l'americà va interpretar un dels seus poemes, "La navy", com un text encomiàstic amb els mariners de la sisena flota destacats a Barcelona. El nostre poeta, en canvi, parla d'un text que repassa, des de l'òptica d'un noi dels anys cinquanta, alguns fets i llocs emblemàtics de la ciutat: el Barri Xino, el port, les Rambles i el Cafè de l'Òpera, on "un vell amb un aspecte venerable / feia classe d'anglès a algunes putes".

Els poemes¹⁰

Com ja hem dit, **podem localitzar el primer contacte amb Andorra en algun moment de 1965, i el segon al llarg dels anys setanta** (ben probablement el 1974, coincidint amb la visita a Espanya que hem esmentat més amunt), a causa d'una aturada d'emergència provocada per una avaria al cotxe. És justament d'aquest episodi que en sorgiran les notes que deriven en el poema "Autumn again", publicat a *The Names of the Lost* (1976), tal com comenta l'autor: "Una vegada vaig ser a Andorra. Vaig tenir una avaria al cotxe. Vaig haver d'esperar durant hores que el reparessin. Feia calor, era horrible. I jo anava esperant, al taller. Hi havia una vall preciosa. Vaig descobrir que els homes que treballaven en el meu cotxe hi tenien horts, allà. Rere el taller. Ho vaig anotar al meu diari. Tinc un poema titulat "Autumn again" en què recordo aquell dia."¹¹

10 A l'hora de traduir els poemes, la prioritat ha estat privilegiar el sentit original del text per sobre de les preferències del traductor. És per aquest motiu que en alguns casos (excepte quan el sentit podia resultar opac) s'ha optat per alguna forma potser no gaire usual en català, també pel que fa a la puntuació.

11 NORMAN, H. i LEVINE, P. "A conversation with Philip Levine", a: *Playshares*, vol. 4, 1984, p. 11-22.

Tardor un altre cop

Les flors assecant-se
al jardí són
el cos. La meva dona
aixeca el braç caigut
i el lliga.¹²
De genolls, es col·loca
davant una rosa ennegrida
al centre, reposa
a l'ombra d'un girasol.
A les 8.30 hi ha un carnaval
de campanetes blaves;
el rossinyol gralla
els seus pensaments sobtats,
el colibrí els roba
les intuïcions. Si estimo
el cos que et pertany
durant un temps, flox salvatge,

12 En la traducció d'*arm* (braç) ens decantem per la literalitat del terme i per la metàfora corporal, tot i que també hauria estat coherent, en el context d'un jardí, parlar de branca o tija. En qualsevol cas, és gairebé segur que Levine, d'origen jueu, va voler imprimir en l'original unes certes connotacions que es perden a la traducció. La tria del fragment *Binds the forehead*, "(se) (la) lliga al/el front" apunta de manera directa al Deuteromi, 6: 6-89 "Aquests manaments que us dono avui han de ser als vostres cors... Lligueu-los com a símbols a les vostres mans i als vostres fronts". El passatge es refereix als *Tefillin*, capsetes o tires de pell que contenien versos de la Bíblia i que, tradicionalment, els jueus practicants lligaven als seus braços i fronts mentre pregaven. Tenint present la resta del poema, on la veu narrativa deixa entreveure la seva devoció per la natura, no sembla agosarat plantejar que Levine, amb aquesta referència, aposta per relacionar-s'hi de forma (quasi) religiosa.

calèndula, brossa, si estimo
el cactus que no es rendeix
i el card que crema
solitari, si som
els nostres cossos, nusos
al sol de Tater Hill,
inclinats per la suor
i refrescats als vents,
arribarem a la fi
a la terra i la pedra i les estimarem?
Pregunto amb aquesta llengua
que fabrica paraules i és
ella mateixa una paraula, aquest alè
que brunz entre les 22
tombes de la meva boca.
Si el pèl del cos
es mou en una dansa lenta, una
part foc, tres parts
aigua, si l'ull
és una illa que contempla,
diem per tant
"ets la nineta
dels meus ulls"? Primer matí
fred de setembre
damunt una roca amb vistes
al llac Huron. Vaig dir
"Acaba aquí." Cavall salvatge,

podria haver corregut
per on els camps ens criden.
Podria haver pregat per unes ales
i volar. Recordant-ho,
ric. Tiro el cotxe enrere
sobre la gespa,
redueixo a la 4I per evitar
la brutícia d'opòssum,
passo el pati de l'escola
amb la seva tanca de punxes
i vidres trencats. Treballo
avui, el cap inclinat sobre l'escriptori,
sense gosar mirar a fora per por
que hi hagi neu caient
i que calgui comptar cada floc.
Entre totes les cartes, una
de la meva mare. Ha perdut
el seu nom, puc explicar-li
com va néixer i arribar
a ser a Los Angeles.
Com recordo els lilàs
que passava cada matí,
la Flor de Sant Josep que vaig plantar
per complaure-la i com
va brotar com el blat de moro,
com els nens van créixer
i enrobustir-se com dies d'agost,

com cadascun era un petit
assalt més contra el cel.
Si ara sostingués el seu cap
seria argila,
seria un clar deler
de blau. Si demanés per què,
la meva llengua es cargolaria
i me l'empassaria. Cobertes
de pols, parracs sobre
les seves boques, les nostres germanes
surten en camions descapotats
a cremar-se en els camps.
Tothom camina lentament amunt o avall,
pas a pas. El cor
d'un préssec brilla al seu arbre,
al crepuscle un cuc es crida a si mateix
amb un nom que ningú coneix.
Tothom duu algun fragment
de si mateix a la taula,
i la fusta vella renega.
Fins i tot jo em curo i torno
a ser nou. Sota la crosta
la pell és rosa i brillant,
i malgrat la mà es retorça
fins que els dits són una tassa
de cinc dolors que un cop van sostenir
aigua i carn, dormiré

i despertaré prop de la carretera
sota el taller Renault.
Baixant pel camí oliós, ple de llaunes
i cambres d'aire, al camp
vora el riu, el jove
mecànic lliga les mongetes
a l'alba, desbrossa l'hort
envoltat de seneci, marduix,
herba de Santa Maria, anet, i n'adora
una més que l'altra,
perquè són seves.¹³

Considerant el marc temporal que us detallàvem fa uns moments, i el fet que “Andorra”, que trobareu a continuació, es va publicar dins 7 *years from nowhere*, el 1979, podem aventurar-nos a afirmar (a falta de confirmar si n'hi va haver alguna altra, entremig) que la visita del 1974 en podria ser també el germen.

13 Dins: LEVINE, P. *The names of the lost*. Nova York: Atheneum, 1976, p. 22-25 Publicat anteriorment a *The New Yorker* (13/10/1975) i en una edició limitada de The Windhover Press, en una data que no hem pogut determinar.

Andorra

Algú estava cremant fusta
a una milla de distància, i el fum blau
s'elevava en l'aire de finals de novembre.
Sota meu, el corrent s'apressava
per sobre els còdols, i vaig mirar
al fons, sentint el fred
malgrat la primera llum del sol
del dia entrant en aquesta elevada vall.
El dia serà curt. En 5 hores
el sol caurà sota les muntanyes.
El fred s'alçarà de les pedres humides
i les aigües que s'apressen. Hauria estat
dret, en silenci, beneint cada gra,
a clapes i tacat, si hagués sabut
que a un racó del meu cor
una ferida s'estenia per omplir
la meva gola amb els gustos amargs
d'algú altre? L'home que vaig ser
somriu a la llum, jove
i ple d'esperança. Abandonarà
el pont i s'ajupirà per esquitxar-se
la cara amb l'aigua gelada
i sacsejarà el cap com si
estigués dient No! No! a tot.
Està despertant a un dia pur
com la neu verge, un dia com cap

altre, fred i negre per les vores
i esquiu com la llum al bell mig,
un dia en què pujarà
ben amunt del poble i cantarà
amb la seva veu trencada a tothom
i a ningú. Un home sol, ignorant,
fort, sosté els moments que cremen
amb totes les seves forces. Torno ara
en la meva memòria a pujar més
i més alt fins que només és un petit
punt en moviment entre grans monticles grisos,
i després desapareix de la meva vista. A través
de la vall el fum es torça blau
i oníric dins la darrera llum.¹⁴

Per cloure, us estalviem el paràgraf reglamentari de tancament i us deixem de la millor manera possible, amb “news of the world”, el poema andorrà més recent de què tenim constància, i sobre el qual caldria destacar (ignorem per què, però no deixa de ser un detall remarcable) que dona títol al volum en què apareix. De nou, si tenim en compte l'any de la seva primera publicació, el 2008,¹⁵ no seria gaire arriscat

14 Dins LEVINE, P. *7 years from somewhere*. Nova York: Atheneum, 1979, p. 8-9.

15 El poema va veure la llum per primer cop a la *plaquette The Language Problem*, publicada el 2008 per Aureole Press.

conjecturar que la peça té a veure amb un temps proper a aquest any; tanmateix, a la llum d'algunes referències dins el text (Levine parla d'una emissora comunista que emet cap a Espanya, la qual cosa no tindria gaire sentit el 2008), seria també possible ubicar la gènesi del poema en un període anterior. En qualsevol cas, si hem caigut en alguna inconsistència al respecte, també amb altres qüestions al llarg d'aquestes línies, confiem poder esmenar-la en el futur, qui sap si oferint-vos a la vegada noves notícies del món andorrà de Philip Levine.

notícies del món

Un cop fora de Barcelona la carretera s'enfilava mentre deixava enrere petites masies que es despenjaven, encorbades, pels grisos vessants calcaris. La darrera persona que vam veure era una noia propera a la vintena que duia un vestit negre i davantal gris i que portava un pollastre cap per avall agafat per les urpes. Va alçar la vista i va somriure. Una hora més tard el territori s'obria a uns enormes prats verds. A la frontera un policia va demanar en espanyol gutural quasi tan dolent com el meu per què anàvem a Andorra.

"Turisme", vaig dir. Rient, ens va donar pas. Les parets de roca de la vall eren tan abruptes que la ciutat només feia un carrer d'amplada. Columnes blaves de fum ascendien directes cap al cel que s'enfosquia. L'endemà vam trobar el que havíem vingut a buscar: la ràdio perfecta, de fabricació francesa, portàtil, lleugera, subtilment llampant amb el seu dial de color i botons cromats, assequible. "Per culpa de les muntanyes, el senyal no és gaire bo", va dir l'amo de la botiga, i va sintonitzar l'emissora comunista local que emetia cap a Espanya. "Comunista?", vaig dir. I

tant, havien vingut feia vint-i-cinc anys per fugir dels alemanys, i s'hi havien quedat. "Aleshores", va dir, "tots érem rojos". "I ara?", vaig dir. Ara podria vendre'm qualsevol cosa que volgués. "Qualsevol cosa?" Va assentir. Un home alt, de cabells blancs, amb el rostre rebaixat, cis ellat fins a l'imprescindible. "Un Cadillac?", vaig dir. Sí, i tant, podia fer una trucada i tenir-lo davant la porta —va comprovar el seu rellotge de butxaca— cap a les quatre de la tarda. "Una estrella de cinema americana?" Amb una mà a la galta sense afaitar, va mirar cap a dalt, al sostre de bigues fosques. "Això podria trigar una setmana."¹⁶

Agraïments: A la Júlia Fernández, de la Biblioteca Nacional d'Andorra, per les seves gestions en l'adquisició del material necessari per a aquest treball. Al Marc Cortès, pel seu ajut amb alguna precisió lingüística.

Fotografies: Miquel Tuson

16 LEVINE, P. *News of the world*. Nova York: Alfred A. Knopf, 2010, p. 44.